

Több életet éltem

z egyetemista zászlóalj három százada teljes menetfelszerelésben sorakozott a bajai gyalogsági laktanya lőszertára mellett. A sűrű ködben a nedvesen csillogó acélsíkok még Faragó Gyuszinak és Táncos Dénesnek is harcias külsőt kölcsönözött. A riadó nemcsak nekünk, hanem az egész ezrednek szólt. A ténylegesek két zászlóalja már indulásra kész csapatszállító teherautókon ült. Nekünk fogalmunk se volt, mire jó ez a nagy felhajtás, hiszen az őszi hadgyakorlat már lezajlott. Az reméltük, hogy egy héttel leszerelésünk előtt, ezekben az utolsó napokban nem kell magunkat megerőltetnünk. Be kellett látnunk, hogy tévedtünk, és ezt a hajnali riadót is az ezredparancsnok rosszindulatának bizonyítékaként kell elkönyvelnünk. Álltunk a számunkra kijelölt helyen, és nem éppen kíváncsian vártuk az elkövetkezendőket. Azért mégis nem hétköznapi esemény történhetett, ami Dobi százados, ezredünk parancsnokát arra készítette, hogy személyes megjelenésével tiszteljen meg minket. Amikor tisztjeinek kíséretében közelünkbe ért, észrevettem, hogy mennyire alacsony, szinte törpenövésű.

„Eltársak, ez a riadó nem gyakorlat!” Dobi százados metszőnek szánt hangja a mondat közepén megbicsaklott.

„Az elmúlt éjszaka folyamán budapesti középületekbe fegyveres csoportok nyomultak be. Felszámolásuk folyamatban van.”

„Forradalom van!”, kiáltotta valaki a hátsó sorokban.

„Ki mondta azt, hogy forradalom van?”, csattant fel Dobi százados hangja, jobban mondva csattant volna, mert úgy tűnt, mintha a hajnali köd megártott volna az ezredparancsnok hangszálainak.

A forradalom hirdetője nem kis meglepetésemre azonnal jelentkezett. Őrizetbe veszik és katonai bíróság elé állítják, gondoltam. De nem ez történt.

„Az elvtársak most haladéktalanul szállásunkra mennek, és ott további parancsra várnak.”

Dobi százados sarkonfordult, és tisztjei kíséretében eltávozott. Nem láttuk őt soha többé. Mi pedig visszatértünk a szállásnak nevezett hálóterembe, letettük a menetfelszerelést, és szék hiányában ágyakon ülve vártunk a történendőkre.

* * *

November 1-jén, mindenszentek napjának kora délutánján, sűrű köd gomolygott a Belvárosban. A tereken nagy magyarok szobrai körül gyertyák égtek a forradalom áldozatainak emlékére. Megálltam a ferencesek temploma előtt. Bemennem-e, és ha igen, hova tegyem a puskámat? Valaki megérintette a karom. Öreg

nénike állt előttem. „Imádkoztam érted”, mondta halkán, és ájtatosan rám nézett, mintha én is a templom egyik szentje volnék. Aztán keresztet vetett, és eltűnt a ködben. Mit kellett volna mondanom neki, ha válaszomra vár? Be kellett volna vallanom, hogy nem vagyok hős? Mert kedvező körülmények eddig szerencsésen megakadályozták azt, hogy hős legyek. Bevalljam neki azt is, hogy bizony nem szívesen lettem volna hős? Valódi hősök azok a fiúk voltak, akik halálmegvetéssel háborúsdit játszottak a város utcáin, terein. Benzines üvegeket hajítottak orosz páncélosokra, és csak akkor vették észre, hogy mi a halál, amikor barátaikat látták elvérezni. Ők érdemelnék meg azt, hogy öreg nénik imádkozzanak értük.

A szerencsés körülmények, melyek hőssé válásomat megakadályozták, abban álltak, hogy a forradalom kitörésekor egy bajai gyalogsági laktanyában tartózkodtam. Dobi ezredparancsnok a politikai szempontból megbízhatatlan egyetemista zászlóaljzat szobafogságra ítélte, mely három napig tartott. Október 27-én az ezredparancsnok és a politikai tisztek ismeretlen céllal elhagyták a laktanyát. A visszamaradt tisztek tanácsalanságának Baja város küldöttsége vetett véget. Fegyvert kértek, amit ugyan nem kaptak, de az ezred csatlakozott a forradalomhoz. Október 29-éről 30-ára virradó éjjel katonai teherautókkal Budapestre vittek minket. Egy megürült pasaréti laktanyába kerültünk, ahol hamarosan észrevettük, hogy senki se törődik velünk. Az ezred egyszerűen szétszéledt, mindenki oda ment, ahova akart. Megtarthattuk hat töltnnyel ellátott puskánkat. Sínai Jenő évfolyamtársunk kivételével, aki egy óvatlan pillanatban Lányi hadnagy géppisztolyával lépett le.

Most pedig minden szentek ünnepén, Assisi Szent Ferenc temploma előtt állva úgy döntöttem, hogy puskámat a sekrestyében adom le megőrzésre. A sekrestye ablakánál ősz pap állt, akiben, nem kis meglepetésemre, Szalvátor atyára, volt esztergomi osztályfőnökömre ismertem.

„Mit óhajt, kérem?”, kérdezte az idős pap, aki számára én egy ismeretlen katona voltam.

„Laudetur Jesus Christus”, köszöntem, és bemutatkoztam.

Szalvátor atya hozzám lépett és átölelt. Aztán helyet kínált, én pedig megragadtam az alkalmat, hogy beszámoljak egy emlékezetes és egyben nyugtalanító élményemről. Hiszen Szalvátor atya nemcsak tanárom volt, hanem mint lelkész lelki atyám is. Elmúlt este nagybátyámat akartam meglátogatni. A Köröndig elvitt egy teherautó, onnan gyalog folytattam utamat. Alig fordultam be a Kmety utcába, három géppisztollyal fegyverzett kamaszgyerek állt utamba.

„Hova sietsz, katona?”, kérdezte egyikük, aki vezérük lehetett.

„A Nemzeti Gárda tagja vagyok és látogatóba megyek”, feleltem talán hangozabbban a kelleténél. Hiszen mi közük ahhoz, hova és kihez megyek?

„A látogatás ráér”, mondta a fickó ellentmondást nem tűrő hangon. „Gyere inkább velünk. Rendőrbesúgót akarunk elcsígni.”

Bevallom, nem mertem ellentmondani ezeknek a fegyveres és bizonyára harci tapasztalatot is szerzett kamaszoknak. Hagytam, hogy közrefogjanak, és egy közeli bérház kapujához vezessenek. Bementünk az udvarba, és megálltunk a házmester-

lakás előtt. A fiúk vezére becsöngetett, és öklével rávert az ajtóra. Mi volt a szándékuk? Köztudomású volt, hogy a házmesterek rendszeresen beszámolnak a rendőrségnek mindarról, ami a házakban történt. Ezért falhoz állítani őket számos nyilvánvaló okból nem lehetett. Most pedig egy véletlenül kiszemelt szerencsétlen legyen véres bosszú áldozata? Lincsbíráskodásnak legyek a tanúja? Hogyan akadályozzam ezt meg? Egy puskával három géppisztoly ellen?

A házmesterlakás ajtaja lassan kinyílt. Sovány, piszkos kötényes nő meredt ijedten a fegyveresekre. Haja fésületlenül homlokába lógott. Férje nem volt otthon. „Istennek legyen hála”, sóhajtott fel Szalvátor atya imára kulcsolt kézzel. „A Mindenható nemcsak a házmestert óvta meg, hanem téged is kiségitett a bajból.” Bólintottam, de Szalvátor atyának mégsem árultam el, hogy én nem annyira a Mindenható, mint inkább holt apám segítségével hittem.

Másnap ellátogattam munkahelyemre, a Pest Megyei Könyvtárba. Az Engels téren volt, melyet korábban Erzsébet térnek hívtak. Nem csodáltam, hogy a könyvtár vezetője, akit mi egymás között is csak elvtársnőnek hívtunk, nem volt jelen, és csak két kolléganőmmel találkoztam. Egyikük a könyvtár adminisztrációjával foglalkozott, a másik, egy sovány, de kedves és rokonszenves, velem egykorú lány pedig könyvtáros volt. Itt, a Pest Megyei Könyvtárban, vittem végbe egyetlen valóban forradalmi tetteimet. Azzal kezdtem, hogy Lenin, Sztálin és a magyar kommunista vezetők számos művét egy halomba dobtam. Ezután Sztálin porcelán-mellszobra került sorra, mely az elvtársnő íróasztalán trónolt. Beállítottam az egyik sarokba és közvetlen közlőrlől pozdorjává lőttem. A kolléganőim lelkesen megtapsoltak.

Később tudtam meg, hogy a forradalom leverése után mindkettőjüket elbocsátották, mert nem akadályozták meg ellenforradalmi tetteimet.

A könyvtárból a Városházra mentem, egyrészt, hogy meglátogassam hivatali előljárámat, de főleg azért, hogy meleg ebédet kapjak a kávéházban. Ott pedig ismét alkalmat nyújtottam apámnak vagy őrangyalomnak, hogy megsegítsenek. Gondolataimba merülve ballagtam a régi bolthajtások alatt. Szinte észre se vettem, hogy vállamról puska lógott, annyira hozzászórtam már a súlyához. Arra sem ügyeltem, hogy a könyvtárban a Sztálin-szobor szétlövése előtt kibiztosítottam a fegyvert. Hüvelykujjam valahogy a ravaszra tévedt. A nem várt dörrenés szinte megsüketített. A plafonba fúródó puskagolyó mészport szitált a fejemre. Ajtók nyíltak, emberek tódultak a folyosóra. Kábultan álltam a zűrzavarban, és a lábam előtt heverő puskát néztem, melyet a lövés ereje ledobott a vállamról. A Pest Megyei Tanács alkalmazottai lassanként megnyugodtak. Az elmúlt napok rendkívülisége mellett eltörpült az általam okozott izgalom. Végül pedig még annak se lett akadálya, hogy a Városháza kiváló kávéházában meleg ebédet kapjak.

* * *

1956. november 11-én reggel indult el a teherautó Budapestről nyugat felé. Az utasok, férfiak, nők és néhány gyerek, egymást melegítve szorongtak az üléseken, mert a több helyen szakadt autóponyva nem sok védelmet nyújtott a hideg légáramlat ellen. Tomi egy idősebb, beteges kinézetű férfival társalgott. Szófoszlányokat hallottam,

melyekre nem figyeltem. Beszélgetni nem akartam senkivel, de legszívesebben nem is gondoltam volna semmire. Ölembé nyugvó kezemet úgy néztem, mintha nem is hozzám tartozna. Agyam működését mégsem tudtam akadályozni.

„Ebben az országban nem maradhatunk tovább. Innen minél előbb el kell mennünk”, közölte velem húgom néhány nappal ezelőtt telefonon, mely csodálatos módon még működött.

Én is menni akarok, mondtam húgomnak, és elhallgattam, hogy Kornél bácsi erről nyomatékosan le akart beszélni, mert, mint mondta, nem hiszi, hogy a határ menti aknákat valóban felszedték. Meg aztán lőnek a határon.

Indulásunk sebtében történt. Csak előző nap este értesültünk arról, hogy másnap reggel 9-kor teherautó indul a Batthyányi térről. Sietve búcsúztunk.

„Vigyázzatok magatokra”, mondta Tomi anyja, és könnyes szemmel ránk mosolygott. A Lánchidat szovjet páncélosok és állig felfegyverzett katonák őrizték, de amikor elmentünk mellettük, ránk se hederítettek. A Batthyányi téren valóban teherautó várakozott. A kocsivezető nem kérdezett semmit, csak intett, hogy szálljunk fel. Mi vár ránk, mi lesz velünk? Minderről fogalmunk se volt. Valami, ami nálunk erősebb volt, nyugat felé sodort minket.

Székesfehérvár környékén egy kerékpáros fiatalember kéredezkedett fel a teherautóra. Senki se csodálkozott ezen, mert ezekben a hetekben a segítőkészség magától értetődő volt. A fiatalember Tomi mellé ült, és kerékpárja is felfért valahogy. Rám mosolygott, és mondani akart valamit, de én más irányba néztem. A fiatalember erre Tomihoz fordult, és azt javasolta, maradjunk Nyugaton együtt, mint három barát. Kőszeg közelében teherautónkat rendőrök megállásra készítették. Beszálltak a vezető mellé, és bekísértek minket a kőszegi rendőrségre. Vége a kalandnak, gondoltam. Tomi anyjától kaptunk ugyan egy írást, mely szerint mi a ház lakói számára élelmiszert akarunk beszerezni. Ezt a rendőrök persze nem fogják elhinni, de mivel törvények ellen eddig még nem vétettünk, valószínűleg haza küldenek minket Pestre. Csoportunk két férfitagja bement a rendőrökkel az őrszobára, mi pedig a többiekkel az épület előtt várakoztunk. Nemsokára a két férfi elégedett mosollyal tért vissza hozzánk, mi pedig bántatlanul folytathattuk utunkat. Egy útkereszteződésnél a teherautó megállt. Kiszálltunk. Tomival és a kerékpáros fiatalemberrel elindultunk a lemenő nap irányába.

* * *

A határ elérése volt közvetlen célom, más nem érdekelt. Csak az zavart, hogy a kerékpáros fiatalember, aki Tomival mögöttem ment, szakadatlanul fecsegett. Azt képzelte szegény bolond, hogy Tomiban jó baráttra lelt, és lelkesedése ezért nem ismert határt.

Az út learatott földek között vezetett. A sűrűsödő ködben egy közeli erdő felé igyekeztünk, és jól tettük, hogy siettünk. Alig értünk a fák közé, mintha kerékpár okozta zajt hallottam volna.

„Bújjatok el!”, szóltam hátra Tominak, majd gyorsan a bokrok mögé hasaltam, és arcomat a nedves harasztba nyomtam.

Úgy látszik Tomi és társa nem bíztak a bokrok védelmében. Berohantak az erdő sűrűjébe, persze kerékpár nélkül, miközben elefántcsordára emlékeztető zajt csaptak.

„Nézd csak, itt hagyták a kerékpárt. Még nem lehetnek messze.”

A kerékpáros határőrök tőlem alig néhány méterre lehettek, és zseblámpával a fák közé világítottak.

„Látsz valamit?”, kérdezte az egyik.

„Egyáltalán semmit”, felelt a másik. „Ezek már elpucoltak innen.”

A határőrök kerékpárjukra szálltak, és eltűntek az éjszakában. Én pedig egyedül folytattam utamat, mert Tomit és társát sehol se láttam. Hamarosan kiértem az erdőből. Kopár dombok között vezetett az út. Rémületemre mögöttem nem messze újra felbukkantak a kerékpáros határőrök. A telihold fényében látniuk kellett, ahogy sebtében az egyik dombra kapaszkodom fel, és egy gyatra bokrocra mögé bújok. Leszálltak a kerékpárról, a domb felé néztek, és tanácskozni kezdtek. Ez a nóta vége, gondoltam. Mégis jobb lett volna Kornél bácsira hallgatni. De most már késő a bánat. Mozdulatlanul vártam, hogy a határőrök felmásszanak a dombra, és őrizetbe vegyenek. De nem jöttek, hanem kerékpárra ültek, és hamarosan eltűntek a kanyarban. Nem kétséges, hogy ők éppúgy félték tőlem, mint én tőlük. Hiszen számíthattak arra, hogy fegyver van nálam. Használtam volna azt, ha van? Nem tudom. Jobb, hogy fegyvertelen voltam.

Az úttól 20–30 méternyire, de azt mindig szemmel tartva, követtem a holdat, mely az esthajnalcillaggal együtt nyugat felé vándorolt. Nyomukba szegődtem és nem törődtem a sárral, mely vastagon tapadt a cipőmre. Folyóhoz értem, mely visszakényszerített az útra, amit pedig a határőrök miatt kerülni akartam. Kőhídhöz értem, melyen át kellett volna mennem, de haboztam, mert úgy tűnt, hogy a másik oldalon áll valaki. Őrzik a hidat, vagy a nagy ködben köszöntet vélek határőrnek?

Nem messze magányos parasztházat pillantottam meg. Kutya nem ugatott, lámpa nem égett, minden csendes volt. Kopogtam az ablakon, előbb halkán, aztán valamivel hangosabban. Végre csoszogó lépéseket véltem hallani. Szikár férfi nyitott ajtót.

„Bocsánat a késői zavarásért – kezdtem el mondókámat –, de talán el tudna igazítani a határ felé. Nagyon hálás lennék.”

A ház lakója betessékelt a konyhába. Egy ibrik tejet és egy szelet kenyeret tett elé az asztalra.

„Lásson hozzá”, mondta barátságosan. „Biztosan éhes és szomjas.”

Amíg nekiláttam az evésnek és ivásnak elmagyarázta, merre kell mennem és megnyugtatóan, hogy a hidat tudomása szerint nem őrzi senki.

„Nem maga az első, aki mostanában erre jár, és a határ felé igyekszik.”

Még mindig meggondolhattam volna a dolgot, és visszafordulhattam volna, de valójában tudtam, hogy erről már szó se lehet. At akartam jutni a másik oldalra, egy másik világba. Megköszöntem a vendéglátást, és visszamentem a hídhöz. Kezreszten függő Krisztuson kívül senkivel se találkoztam.

A falu teljesen kihalt volt, csak az egyik ház ablakából derengett némi fény. Biztonság kedvéért átmentem az utca másik oldalára. Mihelyt a faluból kértem az út balra kanyarodott, én pedig, vendéglátóm utasítását követve, jobbra fordultam. A köd ritkult, az égen újra feltűnt a hold. Egy réten kellett átmennem. Furcsa rét volt. Körülöttem, előttem, mögöttem apró sakktáblaszerű gödröket fedeztem fel. Egykori aknamező közepén találtam magam. A hivatalos közlés szerint az aknákat maradéktalanul eltávolították. Nem maradt más hátra, hinnem kellett ebben. Feltekintettem a holdra, mely hűvös közönnnyel, sorsommal mit se törődve, nyugat felé haladt. Óvatosan nyomába szegődtem.

A rozsdás szögesdrót nem bizonyult akadállynak. Az erdőt magam mögött hagyva patakhöz értem. Ez lenne a határ? A tőlem jobbra magasló őrtorony elhagyatottnak látszott. Sehol senki, mintha egyedül volnék a világon. Leültem a torony aljába, cipőmet lehúztam, nadrágomat térd fölé tűrtem, és átláboltam a jéghideg patakon. Hamarosan földbe tűzött piros-fehér zászlócskákra akadtam. Csak azt nem tudtam, hogy Ausztria a zászlóktól jobbra, vagy balra fekszik-e. A zászlócskák jobbfelé kanyarodtak, én pedig ráléptem egy útra, mely balfelé vezetett. A trágyaszag emberi település közelségét jelezte. Pajták, apró falusi házak úsztak felém a ködben. Lassan, magamnak időt engedve sétáltam a falu irányába. Semmi fáradtságot nem éreztem. Csak éppen kíváncsi voltam arra, ami most történni fog, de egyelőre nem történt semmi. Jöveletemet se ember, se állat nem vette észre, csak a templom harangja kongott hármat.

Megálltam és visszanéztem az országra, mely mögöttem már elmerült a ködben. Emlékezetemben a Rákóczi út szétlőtt házai merültek fel. A győztes forradalom tévhitében Kornél bácsi azt hitte, hogy ő, mint a tiszta múltú jogászok egyike, bíró lesz. Ez álomképnek bizonyult. Ehelyett újra órákon keresztül házi kötőgépjé mellett fog ülni, hogy egy szövetkezetnek harisnyákat kössön.

Vajon mi történt Tomival és hú társával? Elcsípték őket a határőrök, vagy talán megbánták a kalandot, és visszafordultak? Azért valószínűbbnek tartottam, hogy más úton haladva jutnak el a határhoz.

Az egyik házban, a falu közepén, a templommal szemben, mégis ébren lehetett valaki, mert az ablakból gyenge fény szűrődött ki. Kopogtam és lenyomtam a kilincset. Az asztalnál ülő idős ember barátságosan mosolygott, mintha rám várt volna, és mondott valamit németül. Előtte sötétzöld üveg, a pohárban bormaradék. Unszolására megkóstoltam. Savanyú volt mint az ecet. Megérkeztem Ausztriába. ❖